

Др. Карл Реннер.

НАЦІЯ як правна ідея й інтернаціонал.

Переклад з німецького
С. А—енко.

Ціна 20¢

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА

наукових книжок

„ГОЛОС ПРАВДИ”

207 E. 10th St.

New York, N. Y.

1918

Партія Українських Соціалістів-Революціонерів.

„Воротьбою здобудем ми право своє!“

Др. Карл Реннер.

Нація як правна ідея й інтернаціонал.

Переклав з німецького
С. А—енко.

Нація, як правна ідея, й інтернаціонал.

Многоскладною є проблема нації та доступною для дослідів з різних точок погляду. Хто так, як Отто Бауер в своїй книзі „Національне Питання й соціальна демократія“ розвиває проблему нації в цілості, той мусить її освітлити зі становища всіх наук, яких предметом може стати нація. Нас займає тепер нація тільки як предмет правного устрою і ми будемо розглядати її виключно лише з сеї одної точки погляду.

Всеж таки мусимо ми, аби упередити евентуальні закиди, перш усього усталити, від чого ми сим разом абстрагуємо, які точки погляду ми сим разом умисно полишаємо на боці і занедаємо. Нація є предметом фізіологічних і антропологічних дослідів; для цілий таких дослідів розуміється її як спільність одного й того самого походження; досліджується питання, о скільки вона є тепер ще расою, коли й через що вона виділила ся з расової спільности та прийняла мимо расового змішання власні окремішні прикмети. Для антрополога й географа є знова нація спільністю осідку, яка займає якусь частину земної поверхні й через те приймає один означений тип — подібно як флора й фауна якоїсь відграниченої земної полоси.

Соціолог, який будує на основі, даній йому повисшими науками, і опрацьовує результати, бачить в нації окремий випадок масового співжиття та досліджує той процес, в яким творить ся силою спільности й осідку та їх історичних перепон, силою історії сих спільностей окремішне, ріжне від иньших форм (н. н. релігії, економічних звязків і т. п.) суспільне життя, яке формує „національну окремішність“. Для нього є нація після дослідів Отто Бауера спільністю характеру й долі, а за посередництвом мови, штуки й літератури стає вона спільністю культурною.

Кожда з отсих форм спільности, які можна відріжнити понятях, витискає на приналежних до неї одиничних незмінні признаки, яких сума й творить власне ту окремішність.

Наукова політика, опираючи ся зі свого боку на попередно згаданих науках, бачить в націях з'організовані або принайменше можливі до з'організування чин-

ники сили, які піднімають ся з загалу людської суспільности, змагають поруч себе й проти себе до власти, а дійшовши до неї, її виконують і таким способом виступають як єдності (одиниці), що виявляють свою волю та розвивають твою діяльність. Нація підняла ся тепер уже зі сфери чисто фізичного факту (спільність крові й осіду) та пасивного почування спільної приналежності до одної цілості (національне почування) в сферу свідомого себе рішення (національна самосвідомість). Вона виступає на світову трибуну як активний чинник і міряє свої сили з переказаними історично акторами, перш усього з державою й церквою.

Сей політичний погляд на націю повстає доперва в тім історичнім моменті, коли нації починають вести політику, коли вони стають, хоч поки-що ще не підметом, але все таки вже окремим предметом історичних подій. В своїй чистій, тупій тілесности (фізичности) існують нації вже від дуже давна, одначе зі свідомістю себе як таких виступають вони активно доперва від не дуже давного часу. І доперва від сього часу існують політичні нації, нації в значінню політичної науки, з огляду на те, що політична ідея нації стоїть в як найтіснішій звязку з нашою темою, себ-то правною ідеєю нації, ми задержимо ся при ній трохи довше.

Зі спільностей крові і мови при кінці старинних віків виростають в повільнім процесі творення на протязі цілих середніх віків сучасні нації. (Французи, Німці, Італійці і т. д.) Вони не творять іще історії, ані як підмет, ані як предмет; історія творить доперва їх. Діяльні спільности тих віків се — церква, потім „regna“ і „civitates“ (королівства й держави), як називано ті державні спільности,¹⁾ які були злучені в „imperium Romanum“, святий римській імперії, врешті поза межами правовірного християнства — держави єретиків і поган. „Regna“ і „civitates“ розділяють області осідку поодиноких націй, церков-же і цісарства об'єднують нації в одну цілість.

Зовнішнє існування західно-європейської суспільности характеризуєть ся з одної сторони як найпевнішим партикуляризмом, з другої — же сторони представленням про конечність єдності цілого християнства та двояким універсалізмом, церковним в лиці папства й світським в лиці римського цісарства. Якийсь національний чинник не відіграв при твореню держави ніякої ролі.

¹⁾ Див. Jellinek — Das Recht des modernen Staates, т. I.

В отсій атмосфері виростають нації, зростають як язикові й культурні спільности, довго-себе самих як таких несвідомі, аж на респіт пробиваєть ся в народній пісні і поезії почування спільної приналежності.

Доперва почавши від кінця середніх віків стають нації активними, насамперед Іспанці й Французи, а за ними Англійці, Італійці та Німці.

Їх діяльність провадить їх до двоякого противенства. З одного боку ворохоблять ся вони вгору проти універсалізму церкви й світового цісарства та відокремляють ся духово й політично від збірного поняття християнства: реформація й боротьба проти Габсбурської світової монархії. З другого-ж боку піднимають ся вони вниз понад партикуляризмом, понад провінціями, вільними містами й верховодячими станами. А сей процес підняття триває знова через цілі століття. Цілковите зірвання з середньовічним універсалізмом і подібне відношення понад становим роздробленням завершує модерну національну державу. Отсе й є процес творення політичної нації. При його кінці нація — се зовсім щось иньшого, як на його початку. Майнеке (Meinecke)¹⁾ представляє сю різницю так :

„Одначе що відносить ся до культурної нації сих давніших часів, то її вегетативний характер проявляєть ся власне вже в тім, що вона не впочуває в собі самій ніякого стремління стати державною нацією та створити собі національну державу, яка-б обнімала її цілу. Вона могла задоволити ся своїм існуванням як культурна нація швидше як ті часи, що шукали за можливо найсильнішими формами й способами діяльності нації.“

Найрізкіїше сформулювання, яке взагалі знайшла побіда політичної ідеї нації, усуваєть ся зпід уваги німецького вченого завдяки монархістичним окулярам боязливости, які носить кожний німецький професор. Тріомфуюча французька революція знайшла сю формулку та проголосила її в конституції з 1789 :

Суверенність є неподільна й неподільна, повна суверенність належить ся нації.

Се значить иньшими словами : Нація, і тільки вона одна, має право і власть виступати в світі активно з власної ініціативи. Нема ніякої иньшої власти понад неї, ані духовної ані теж світської. А все що знаходить ся під нею, має свою власть тільки силою її наділення або толерування.

¹⁾ Weltbürgertum und Nationalstaat, стр. 7.

І в консеквенції сеї основної ідеї проголошує Манчіні коло половини 19. століття принцип національності з його подвійним домаганням: *Кожда нація — одна держава, ціла нація — тільки одна держава.*

Отся нова формулка переводить ся в теорії, а пізнійше практично на побовищах середньої Європи. Вона по своїй натурі зовсім революційна. Бо-ж дотепер розуміло ся державу цілком інакше: от хочби як посідання одної династії на подобу земельної власности (Галлер) або як знаряд до заховання християнського світового порядку — рішає не язикова спільність, тільки релігійна — або як здійсненє етичної ідеї (Гегель) — ся не є звязана ніякими язиковими або релігійними границями — або ще в який инший спосіб. Всі ці чинники й ідеї зістають тепер зде-тронізовані, а нація стає просто-всесвітньо-історичною особовістю, держава не є нічим більше, як тільки знарядом власти сеї особливости.

Виспівість нації над державою, як в теорії так і історично, доконала ся менше або більше в протягу 19 столітя. Держави, які ставили їй опір, не хотіли перед нею угнути ся, були переможені оружною силою та втілені до національної держави (Італія, Німеччина), а католицька церков, яка не знаходила в сій системі ніякого місця для себе, була вичеркнена з географічної карти. Нація проголошує гордо: *Заким ще існує держава й церков, існують перш усього я.*

В підручниках державного права блукають ще дальше всілякі філософічні й історичні теореми про державу, теореми, які намагають ся повязати її теоретично з Богом з монархом, з моральністю, з правом. В практиці життя народів є держава тільки простим знарядом, а іменно знарядом власти, який знаходить ся в руках нації. Тільки одна нація має всі критерії історичної особовости в цілій її повноті: „Особовість означає не тільки можливо найширшу автономію, але також і можливо найбільше самовладство й гармонійну єдність та розвиток усіх внутрішніх сил і здібностей.“ (Майнеке). І власне допровадити до сього самовладства й гармонії, — ось ціль для якої держава є средством. А средством сього средства є дальше встановленє державного права.

Отсеї переворот в усіх поняттях є тепер в політичній практиці доконаним фактом, одначе він далеко ще не є зареєстрований в науці, яка не хоче його признати та вагаєть ся отверто висказати те, що дійсно є. Вона опираєть ся так не тільки тому, що через те розвіяла-би ся безслідно ціла височезна піраміда візантійських і філістер-

ських пересудів, вона ставить опір може в цієтизму, бо такий погляд (на роль держави) був-би просто ударом в лице для цілої класичної філософії німецької нації, на всякий випадок вона дотепер не здобула ся на відвагу зайняти теоретично до сього погляду власне становище та під ним підписати ся або його осудити.

Нація послугуєть ся отже державним механізмом на те, аби по перше держати під своїм виключним панованнем певний простір земної поверхні та живучих на ній людей, себ-то *fundus instructus*¹⁾ — вона бере отже якусь частину світа й якусь частину людскости на свою неограничену окрему власність — а по друге, аби опираючи ся на ці средства власти, дійти по можности до власти й володіння над иньшими, а навіть над самою людскістю.

Згадана попередно окрема власність — се не тільки певного рода автономія, вона в чимсь більше, вона в суверенностію, яка не допускає понад собою ніякого володаря, ніякого судді та ніякого права. А знов-ж се змагання до власти, се — не самовладство, не самовистарчаємість у власних межах, тільки право до експанзії й обов'язок до експанзії, право й обов'язок підбивати других.

Отсей погляд став протягом XIX. століття пануючою ідеологією часу, се значить ідеологією сучасних пануючих класів; він формує світ ідей націоналізму, а в найновіших часах національного імперіялізму.²⁾

З отсей політичної ідеї хочемо ми тепер посунути ся до нації як правної ідеї. Без сумніву також і політична ідея містить в собі правні поняття й домагання як наслідки, що випливають з самих основ, і як средства до ціли. Одначе вже зі свого цілого заложення стоїть нація сама, отся суверенна особовість, не під правом, тільки перед і понад ним. Ані нація, ані її держава не існує от хочби для здійснення божеського світового порядку, або якоїсь етичної ідеї, або права. „Дбати про свою силу, ось — найвищий етичний обов'язок держави.“ каже Бернгарді,³⁾ якого можна вважати

¹⁾ Поняття з римського річового права, яке означає загал більшої кількості перних предметів, становлячих господарську цілість і виступаючих через те, мійо своєї внутрішньої різномордності, як один правний предмет, н. пр. фабрика з усіми будинками, машинами, запасом вугля і т. д., або ріллянче господарство з інвентарем, знаряддями, запасом наші і т. д.

Пр. ред.

²⁾ Демократичний інтернаціоналізм найдавніших часів, який хотів спободити всіх націй поруч себе, а не пановання одної з них над другими, треба добре відріжнити від національного імперіялізму. Гл. Отто Бауер, ст. 413.

³⁾ „Німеччина й найближша війна“, ст. 20.

провідним німецьким мислителем імперіялістичного націоналізму. Для націоналіста сила, перемога — се все. В картині світа, яку він собі конструує, лежить нація біля нації неповязано й без ніякого сполучника між собою, отже анархічно поруч себе так, як хижі звірі на пустині. Поміж ними існує безупинно на віки вічні Гоббеса *bellum omnium contra omnes* (війна всіх з усіми), обов'язок самозахвання й саморозширення наказує кожній з них, чатувати на сю хвилю, коли вона стане сильнішою, а тоді кинути ся на иньшу націю та її політично поневолити, а що найменше економічно висисати. „Війна — се етична конечність,“ — а не от хочби тільки сумне зло! „Се політичний ідеалізм домагаєть ся війни, міжтим коли матеріалізм її принайменше в теорії відкидає“ (Бернгарді тамже).¹⁾ Змагання, аби війну зовсім знести, „мусять вважати ся просто неморальними й їх треба нап'ятувати, як негідних людини,“ говорить той сам автор.

Після сих догматичних (релігійних) і моральних засад були Плятон, Ісус, Кант і Толстой великими єретиками.

Зважмо добре, що сї засади являють ся цілковитим запереченєм, що більше просто переверненєм на виворіт цілої німецької філософії, що вони домагають ся спалення на вогні Канта, Фіхтового й Гегля, звернім увагу на сю основну революцію, яка доконала ся в німецькій душі від часів клясичної епохи.

Чи ся націоналістична ідеологія може вважати ся якоюсь правною ідеєю? Очевидно ні, очевидно ставить вона на місце людської правної спільности — анархічне існування поруч себе та боротьбу, на місце правної думки — певного рода філософію хижих звірят. Вона хоче покрити землю касарнями й арсеналами та бачить в них, слідкуючи консеквентно за Бернгардім, етичні заведеня, вона проголошує ремесло вбивання першою підоймою цивілізації та заблукуєть ся так далеко від природних кратерій вартостей, що відносить ся до насильства, вбійства, нищення, до війни, яка ще покищо є тільки сумним злом, — як до етичної діяльности!

З ідеєю права й гуманности не має все те нічого-сінько до діла — воно походить очевидно з тої сфери, до якої ідея правного устрою ще не дійшла та в якій люди знаходять ся ще під пануванєм закона диких бестій. І можна зрозуміти, коли Грілларцер при появі сього на-

¹⁾ Таким способом став-би ідеєливо Кант провідником матеріалізму! Бернгарді наивав автора „Вічного мира“ старіючим Кантом.

прямку думки почув ся приневолюм до жалібного оклику:

Від гуманности через національність до бестіяльства!

А ся ідеологія розросла ся буйно до такої аухвалої, просто попівської нетерпимости, що вона осмілюєть ся осуджувати всякий иньший спосіб думання про націю як ненаціональний та зрадницький супроти нації!¹⁾

Дійсно сумно стояла-би справа з націями, коли-би се мало бути їх останньою всесвітньо-історичною долею, щоби вони вічно чатували й чигали одна на другу неначе хижі авірята, безнастанно час від часу нападали на себе та себе взаємно шматували, аж доки врешті одна за другою не стала-би добичею того народу, який вже тепер має найбільше число рук, а незабаром буде мати й найбільше число багнетів, а власне Китайців. Адже-ж уже Японці докартали, що з усіх добутоків Заходу найшвидше дають ся вивчити вправи карабінами!

Проти націоналістичної ідеології, сеї духової фаши одного століття, підняла ся двояка опозиція, одна серед самих пануючих клас, а друга в поневоленім світі пролетарів.

Вже через те саме, що він бореть ся в лоні самих правлячих клас проти пануючої науки, придбав собі велику заслугу міщанський мировий рух, який отсе вже від десятків літ вібрав довкруги себе з усіх країв всіх прихильників правного устрою в співжиттю народів.

Б се по найбільшій часті ідеологічні елементи, що вводять до купи його прихильників. І так от відгуки релігійних понять про церковний універсалізм, відгомони гуманізму й філософічного космополітизму, традиції класичної філософії, але потім ще теж і традиції школи вільної торгівлі та старої міщанської демократії.

До сього приходять ще економічні інтереси; як існують оружні промислові підприємства, так знова з другої сторони має багато промислових заводів та торговельних галузей рішучо переважаючі мирні інтереси, а так само більшість учених занять.

Міщанський мировий рух має тепер свою широку, по часті навіть дуже основну літературу. При злученню так різнородних елементів не можна сподівати ся спільности всіх поглядів, тому теж поодинокі обосновання й домагання

¹⁾ Класичним ярдком сього типу „патріотів“ являєть ся так добре нам звана партія „всех поляків“ в Галичині, яка вважає „правдивий“ патріотизм своїм виключним монополем. Не менше монополічним є патріотизм „істинно-руських“ людей. Прим. ред.

відбігають від себе в усіх напрямках. Не вважаючи на се, міщанський мировий рух є всеж таки згідний, що до слідуючих точок, важних для наших теперішніх дослідів.

Він признає існуючим тепер державам повну міжнародно-правну особовість, одначе ся не є неограничена, отже не є суверенністю в давнім правно-державнім значінню. Держави мають творити поміж собою одну правну спільність, подібно як одиниці в межах держави: вони підлягають одному міжнародному праву, самопоміч є їм заборонена або принайменше обмежена до випадків найкрайнішої konieczности; вони мають ставати перед міжнародним Трибуналом для порішення своїх спорів і піддавати ся міжнародній екзекуції. Консеквентно посувають ся деякі, радикальні прихильники мира дальше аж до домагання світової союзової держави або бодай „Сполучених Держав Европи“, між-тим коли реалісти зпоміж них хотять наближати ся поволи до тої самої далекої цілі дорогою поступенного розширювання будови Гаагського роземного суду.

На перший погляд пізнаєть ся тут відразу духове противенство до націоналізму, хоча прихильники мира не займають ся безпосередно нацією як такою. Держава стоїть не понад, тільки під правом, держава є підданою між-державного правного устрою, фетиші суверенности є тут поваленний з престола!

Коли й існує яка суверенність, то вона прислугує тільки загалови всіх держав, се значить культурний люд-скости.

А рівночасно визначають ся напрямки лінії історичного розвитку: Право підчинило собі спершу одиниці в межах держави, усунуло так зване право п'ястука та заборонило його як каригідну самопоміч. Але ще існує право п'ястука поміж державами, як одиницями міжнародного права. Правний устрій буде аж тоді завершений, коли він вступить право п'ястука поміж державами — правильним процесом міжнародного судівництва та екзекуції.

Правда, існує також і тепер щось, що називаєть ся міжнародним правом, існують завязки такого інтернаціонального правного устрою. Але жо само міжнародне право виходить з суверенности поодиноких держав як зі своєї вихідної точки, а тим самим виключає підпорядкованне їх під одну обов'язуючу норму, то воно є *lucus a non lucendo* (світлом, що не світить), є *contradictio in adjecto* (суперечністю самою в собі). Міжнародне право вичисляє обов'язуючі правні звичаї й умови, але більше нічого. Одначе дійсний правний устрій вимагає стислого підпорядкування під міжнародні норми, судейського рішення та екзекуцію. Одначе до сього недостає ще відповідних органів.

Коли допустимо тільки на одну хвилику, що сей правний устрій існує, тоді теперішня держава зміняє відразу свою функцію: З позаправного знаряддя власти нації стає вона співпануючим і співслужачим членом зорганізованої людскости та її інструментом, а тим самим як такий — знаряддод для переведення в життя міжнародного правного устрою.

Звучить се о ціле небо інкше як наука націоналістів, є її цілковитим переверненнем на виворіт, є визисканнем ідеї держави як правової ідеї! Мені видаєть ся, що найрізкішче виказав сей рішачий момент Давид ІІ. Гіль (Hill) в своїй праці „Організація народів і модерна держава“. Він говорить там: „Коли держава є абсолютна, не має нікого понад собою та не підлягає ніякому зановови, тоді є неможливе зорганізувати народи в правничім значінню, і тоді мусить остати ся на віки вічні стілько чисто самовільних одиниць, які ані не підлягають ніякій управі, ані не дають ся собою управляти, скільки є суверенних держав, через що в області інтернаціональних зносин була-би на віки вічні запевнена анархія“.

І в самій річі є націоналізм ідентичний з міжнародно-правним анархізмом, в самій річі є поняття суверенности основою й фетишем сього анархізму!

Витворення догми суверенности сходить ся історично разом з тріумфом позитивного права в науці права. Після наук позитивістів право — се не що иньше, як тільки те, що держава встановила або признала. Держава існує перед правом, вона — одинокий творець права, а все иньше зрештою, що хоче се видавати за право, є фантомом, виплодом спекуляції права натури!¹⁾ Засада Юстиніянського коденсу „*princeps legibus solutus*“ (= пануючий звільнений від законів), яку часто але розуміли, розшираєть ся тут до норми: Держава — се не твір, тільки творець права, „і ти не маєш вірити в иньшого творця, крім мене“. Держава — се той Левіятан Гоббеса, що пожер цілу правну матерію й тепер видає її себе по параграфам. Одиноке завдання науки про право — се збирання й аналіза сих екскрементів, заняття, яке означає найгірший упадок науки права.

¹⁾ Школа права натури виводила право з певних еталів, невідмінних, правних засад, які можна пізнати самим розумом, після яких повинно кермувати ся позитивне, обов'язуюче право. Зі становища тих абсолютних незмінних „натуральних“ засад, які очевидно були в дійсности суб'єктивними міркуваннями дотичного автора, школа ся висувала проти існуючих законів і проти існуючого державного ладу. Її основоположником був Голландець Гюґо Гроціус (XVII ст.), а до неї причисляють ся теж філософи Гоббес, Спіноза і Руссо, в Німеччині Шумпердф.

Прим. ред.

Сей погляд доповняє в чудовий спосіб науку, що держава є тільки знарядом нації: Бо через те перестають безправство, насильство, вимушення, рабунки і вбійство бути злочинами, коли тільки їх допустить ся держава іменем нації, а так званий макіявелізм, який отолушуєть ся інфамією, коли ним послугуєть ся деспот, стає раптом національною чеснотою й етичним обовязком, коли тільки він прикриєть ся фіговим листком, національного інтересу.

Не тут місце, випроваджувати функції права з економічних відносин, зпукати їх починів в класових протипротивах і виказувати, і що право, хоч його тепер кожда поодинокка держава по найбільшій часті встановляє й майже все гарантує, існує а принайменше витворюєть ся перед державою і підлягає змінам незалежно від усіх конкретних держав; воно — се не якась ростина в горшку держави, тільки ліс, в яким кожда держава відмірює собі пучно якийсь ревір, кожда держава, яка сама є витвором і средством права. Тут вистарчає, коли ми сей факт лиш уявляємо.

Є заслугою й здобутком мирового руху, чим властиво повинна-би була поведичати ся наука права, що відзискано назад ідею держави як ідею права й що втілено знова державу до універзалу людськості, сим разом вже дорогою релігійних понять і філософічних наук, тільки наслідком практичної потреби загально-людського правного устрою.

Ідея світової держави й світового мира є тому по своїй натурі супроти теперішньої практики революційна, хоч-би всесвітньо-історичній іронії часами й подобало ся одигнути її в царським маніфест або в грубі книги царських „штатських саятників“, або розпочати історичні перевороты заводово-дипломатичними кон'ресами. Таким способом стає чорт без ніякої містики знарядом Бога або, як що хто так воляє, міщанські ангели мира стають післанцями чорта. Було-би нерозумно, ще дальше лековажити собі мировий рух. Він має за собою сей гідний уваги успіх, що сотворив перші завязки міжнародних норм, судівництва й екзекції. Останнім виконавцем його домагань буде вже инша сила.

Друга опозиція проти міжнародно-правної анархії повстала в глибинах народа, в пролетаріяті. Там не замирало ніколи прастаре й тому свите переконання про єдність та солідарність людськості. Було се таке саме безсмертне переконання, як те, що обьявило ся в прахристіянстві, як віра в те саме божеське походження всіх смертних людей, в середніх віках як вірне привязання до христі-

янської імперії, до одного Бога й одного цесаря на світі, а в добі нових часів як віддане гуманістичному ідеалови про рівність всего того, що тільки носить людське обличчє. Отсе переконання, яке було передтим тільки почуванням спільности, стало в лиці пролетарського інтер-націоналу активною свідомістю, пізнанням і волею чину.

Знова мусимо ми обмежувати себе. Матеріяльних, економічних основ сього інтернаціоналу ми не можемо тут розвивати. Як загально відомі й признані річі допускаємо ми відразу: повсемісну рівнородність економічних відносин в усіх капіталістичних державах усього світа; цілковиту тожсамість (схожість) тілесного, духового й етичного положення, яка сполучає зі собою робучі класи понад всякими державними границями, що більше — через безестанні мандрівки їх зі собою переміщує; що рав то дальше посту-паюче вирівнування матеріяльного й ідеального культур-ного життя, почавши від одягу й мешкання, аж до літера-тури й штуки, наслідком чого як усяка мода так теж і всякий поважний твір штуки став відразу універсальним; цілковите переплетення народів зі собою при помочи кому-нікаційної системи, яка тепер приближила Нью-Йорк до Гамбурга на близшу віддаль, як та, що існувала перед сто літами поміж Гамбургом і Віднем; подиву гідна спіль-ність долі всіх народів, силою якої якась війна в Східній Азії підносить для всіх в Європі ціну склянки чаю, яку вони пють ранком на сніданнє, а кожде балканське замотаннє дасть ся відчувати на грошових ринках в північній Аме-риці. Усе те мусимо ми тепер полишити на боці, бо тут маємо ми видобути на яву тільки одну одиноку основну думку сеї універсальности, а іменно її правничу основу, правнє ідею інтернаціоналу!

Вона являєть ся тісно споріднена в міщанською ідеєю мира, вона може просто перейняти від Канта слово про загальну, людську суспільність, що править ся горожанським правом. Також і вона змагає до загального правного й мирового устрою понад народами в виключеннєм оружної самопомочи, як до своєї оконечної ціли. Тільки що вона наступає з більшою ясністю та рі-шучістю. Знесення держави — чи се має означати усунення всякої правної організації? Анї трохи. Але-ж держава вважає себе в пануючій практиці не за витвір права, тільки за силу, що стоїть понад правом! А право служить їй за средство власти, замість того, щоби вона сама, держава, служила праву. І держава ставить людину проти людини, не признає понад собою людскости, а навіть виступає проти неї з оружем в руках. На скільки правдивою є ся суве-ренність як характеристична признака міщанської держави,

се значить в теперішніх часах — держави взагалі, на стільки правдиво відкидає її пролетаріат, ізза ображеного права й ізза загроженої людскости. Се знесення — се ніщо більше, як тільки відкинення абсурдного представлення, неначе би се, що якась держава зарядить на основі випахрованої або вимушеної парламентарної ухвали (подумаймо тільки про Пештєнський парламент!), ставало вже через те саме „правом“ і надягало на себе його маєстат! Воно ніщо більше, як тільки відкинення ще абсурднішого представлення, неначе-би перше-ліпше лілпутне королівство, як от чорногорського Микити, було суверенним і невідвічальним перед людскістю, мало отже право довільного розкладання світової воєнної пожежі.

Після націоналістичної ідеології — а вона є пануючою — в держава суверенною державою -насильства, яка з людскости робить свою добичу а з права свою наложницю. Не дасть ся заперечити, що така держава знаходить ся стало в стані повстання проти людскости й узурпації супроти права — і тому відкидають її пролетарські маси; тому називають вони кожду завойовницьку війну злочином — міжтим коли націоналісти бачать в ній етичний обовязок.

Пролетарський осуд держави в поняттю націоналістичної ідеології відрізняєть ся, як бачимо, від основ думки мирового руху не принципіально, тільки що до своїх консеквенцій. Що в бунтом і злочином супроти людскости, се вважає також і сей рух за таке, та готовить всіх, що від сього терплять, до боротьби за найвищі інтереси людскости.

Тому зовсім відмінними є насамперед ті методи, при помочи яких кожний з обох напрямів хоче дійти до мети. Приклонники мира покладають ся на силу аргументів, якою вони хочуть переконати й приєднати для своїх поглядів тих, що тепер знаходять ся при власти; отже вони звертають ся до зверхників держав, до дипломатів, міністрів, парламентаристів, а навіть і до військових, аби їх перейняти новим духом. Своїми методами нагадують вони точку в точку утопійних соціалістів і сповняють в питання мира певно таку саму не до легковаження роль, як тамті що до питання соціального. Соціальна демократія, яка зводить національний імперіялізм до знаменника капіталістичного способу продукції й виміни ¹⁾, бачить в отсій практиці й ідеології колючий витвір капіталізму, а в мілітаризмі та маринізмі його правесну рідню. Як суверенність підприємця в фабриці є причиною й первовзором дер-

¹⁾ Карл Кавтський „Дорога до власти“. — Отто Вауер „Національне питання і соціальна демократія“. — Рудольф Гільфердинг „Фінансовий капітал“.

жавної всесильності, так теж і конкуренція на світовім товаровім і закладовім ринку є причиною й первовзором світового зброєння. Тільки повалення існуючої економічної системи може спричинити й таки справді спричинить повалення пануючої державної системи насильства й міжнародно-правної анархії. Се повалення означає також в нутрі держави рівночасно упадок дипломатичного цеху й офіцерської касты в найвищих вершин соціальної власти й поважання — бо нема в історії ніякого прикладу на те, щоби такі касты уступили ся тільки під впливом самого переконання. Для довершення так великого діла закликає соціалізм на історичну арену пролетаріят, подавляючу більшість людського роду, виховує його на здобування політичної власти та сподіється, що диктатура пролетаріату покладе підвалини міжнародного устрою, положить кінець анархії та zapewнить світові мир.

Було-би се окреме завдання, коли-би ми схотіли розглянути доцільність сєї або тої дороги; воно не належить до нашої теми, яка відносить ся тільки до натури представленого правного устрою. Пролетарський інтернаціонал згоджується з ідеєю світової держави прихильників мира тільки що до принципу „правний устрій“, але не що до практичного його побудовання. І тепер отсе повертаємо ми назад до нашої головної теми, себ-то до нації.

Мировий рух бере за основу перебудови існуючої держави так, як вони тепер існують. Він не відкидає ні одного з отсих даних будівельних камінців і приймає кожний, який тільки є, без розбору.

Він відносить ся індиферентно до форм пановання, існуючих в поодиноких державах, сполучає абсолютні монархії й републики, військової деспотії й держави без сталоного війська та вважає се за можливе, хоча перед сим перестерігають многоважні свідодтва минувшини. Навіть Іммануїл Кант сумнівав ся, щоби поміж державами міг існувати тривалий мир, аж довго всі вони не будуть мати републиканської форми правління.¹⁾ Поки-що одначе належить припускати, що тільки політично однородні, у нутрі так само свободні публичні організми зможуть бути тривало зі собою злучені. Пролетаріят цілого світа признає й змагає без винятку тільки до одної одинокої форми устрою, себ-то до демократії, та намагається витворити сю передумову мира також у цілому світі.

Мировий рух приймає також теперішні границі держав так, як вони тепер існують, він переймає географічну

¹⁾ Кант розуміє під сим щось инше, як теперішня міщанська република.

картину світа без ніякої поправки та консервує таким способом мимо своєї волі всяке сто — й тисячлітнє безправство. А що він звертаєть ся перш усього — зі свого вихідного становища — впрочім зовсім слушно — до володарів, то він не добачує сього, що існуючі держави гноблять або розділюють народи — згадаймо тільки про польську націю, — що більше, хочуть навіть вичеркнути цілі народи з книг історії.¹⁾

А тепер ми вже дістали ся до самого ядра нашої проблеми. Соціяльна демократія виходить тут не зі становища існуючих держав, тільки живих націй. Нація являєть ся для неї носителем нового порядку, вона представляєть ся не як держава держав, тільки як спільність народів, як союз націй, вона називає себе не світовою державою, тільки найядернішим означенням „інтернаціонал“, а кінцева стрічка її гимну обіцяє нам:

„L'internationale
Sera le genre humain!“
(Інтернаціонал обійме
Весь людський рід).

Поверховна критика твердила про соціалізм, що він хоче зрівнати всі нації після одного шаблону, перетопити їх в якусь одну мішанину народів та викорінити всі нації в подібний спосіб, як-би се націоналіст так радо попробував з кожною сусідною нацією, — алеж се власне се й останній не вважає кождої нації як такої окремою для себе цінністю, тільки хотів-би її винищити в сотках примірників на те, аби лише збагатити один — одніський примірник своєї власної нації загибіллю нації иньшої. Соціяльний демократ вважає навпаки націю за щось, що не дасть ся знищити й що не заслугує на знищення. Жоре назвав нації різнородними скарбницями людської культури, а Отто Бауер впровадив всевітню — історичний процес пробудження неісторичних націй в науку історії. Події на Балкані, перевороти на Сході potwierдили точку в точку тези Отто Бауера. Чимраз більше очевидно стає правда: Нації існували давно перед теперішньою міщанською державою та будуть існувати й по ній.

Міжнародний соціалістичний конгрес перевів у своїй практиці признанє нації як окремої історичної індивідуальності, заступництво виступає після націй, а Поляки з

¹⁾ Шкода, що шановний автор не напровадив тут далеко яскравішого історичного прикладу, як приклад польської нації, а власне глибоку трагедію українського народу, якому царяті відмовляє навіть права почувати себе нацією, а російська суспільність йде послухом його слідом.

Росії, Австрії й Прусії виступають там як одна делегація.¹⁾ Тим самим перейняв соціалізм те, що з принципу національності має рацію існування, та обняв спадщину по щойно минувшій розвитку культури. Далекий від цього, щоби бути ненаціональним або протинаціональним, робить він з націй основні стовпи для своєї світової будови.

Коли так маєть ся справа, то виринає пекуче питання, яка є гранична лінія між соціалістичним і націоналістичним способом розуміння. Чи оба вони не зливають ся зі собою.

Після попередних дослідів ми знаходимо ся в с'м положенню, що можемо сю лінію провести цілком різко. Окрема національна індивідуальність націоналіста є абсолютна, невідвічальна, неповязана з другими, поставлена анархічно поруч з иньшими, полишена самій собі й своїй силі, готова кожної хвилі доконати вбійства на найближшій иньшій індивідуальності та кожної хвилі в небезпеці, бути вбитою якою-небудь иньшою.

Національна індивідуальність соціаліста — се член родини народів, підпорядкований цілості, обмежений вправді в егоїстичній самоволі загально-людським устоєм, але півночасно ним загарантований в своїм існуванні й в своїй правній області.

Поміж тою і сею індивідуальністю існує подібна різниця, як поміж трогльодитом і горожанином суспільности. Може бути, що хтось завидує трогльодитови його абсолютної неограничености, бо-ж він без сумніву є сувереном, принайменше так довго, доки ніякий сусід не зробить з нього средства поживи.

Говорячи по правничому, нація як окрема індивідуальність є для націоналіста сувереною, а для соціаліста автономною. Відповідно до цього ціллю для націоналіста є національна суверенність, а для соціаліста національна автономія.

Автономія припускає вже з гори підпорядкування під одну вишу цілість та самозначення в її рамках, вона обнімає дві ролі огобовости:

По перше право самозначення в нутрі, повнолітність і власновільність. Зпоміж європейських націй мають право спойого внутрішнього самоозначення безсумніву Французи й Англійці. Німці в Німеччині стоять під опікунчою

¹⁾ Заводові й спілкові світові конгреси зіставляють ся, як диктує логіка, після існуючих правних і економічних областей, зпоміж яких кожда виказує одноцільність пануючої класи й умов праці та економічної діяльності. Сих чисто фахових конгресів не можна змішувати з конгресами соціалістичними, які відносять ся до загальної світової політики.

властю кількох родин, які виступають за них на світовій арені й не є перед ніким відвічальні, хіба тільки перед своїм богом. Ще острійшою є курателю Росіян. Здобуття національного самозначення є першою заповіддю національного почування — для націоналіста одначе останньою, як що тільки ввагалі якою-небудь заповіддю. (Гляди „істинно-руські люди“).

Друга сторона національної автономії — се право співозначення що до цілості, співправління в раді народів як нагорода за співвідчинення. На місце самодержавства суверена виступає співучасть у спільнім правлінню в якій вже Арістотель добачує признаку політичної свободи. Ні одна нація не має служити другій, але кожда з них, як остаюча в безпосередних відносинах до світа, цілості, в якій вона є співпануючим членом.

Хоча й нема дотепер офіційного, правничого сформулювання основної думки інтернаціоналу, то я всеж-таки думаю, що всі його урядження й устроєння опирають ся на сих висше розвинених правних понятях. А їх оцінка з правничої точки погляду показує, що тут по раз перший понято націю як особовість права, а не як витвір самого тільки насильства, що доперва в системі інтернаціоналу стає нація певним своїм істновання членом правного устрою, одним словом, що доперва тут введено в історію націю як правну ідею.

Одначе череа таке перетворення нації в правну особовість досягаєть ся очевидно в новий і щисший ступінь культури, яка відбігає від культури попередньої так далеко, як часи цивільного процесу від часів права пастука, а до того ще досягаєть ся його так, що притім не потрібує й не буде втрачувати ся ні один культурний елемент, який містить ся в національності.

Користи, які звідси мають нації, є просте неопінені. Уявім собі тільки ясно, що воно означає: як довго селянин непевний своїй правній сфері, так довго мусить він держати в одній руці лопату, а в другій меч; аби запевнити границі своїй правній сфері, і ні одна година не проходить без небезпеки, що він може стратити майно й життє. Як тільки з заведенням цивільного права встановлено горожанський правний порядок, міг він зужиткувати обі свої руки; цілу свою силу на управління своїй ріллі та через те доробляв ся до десятикратних і стократних плодів. Чи-ж в націю маєть ся справа інакше? Тепер мусять вони держати постійно свої найкращі сили, цвіт своєї молоді, в оружнім поготівлю, обертати свої найліпші матеріяльні

вартости на приготування до вбійства, а проте не мають ні на одну хвилину певности життя, поносять кожної хвилини ризико знищення! Вони притім цілком похожі на ті споганілі роди звірят, які мусять зужиткувати найбільшу частину своїх життєвих сил на оборону проти зовнішних небезпек у формі панцирного прикриття та шкіри з колючками, себ-то на черепах і їжаків. Животінням черепах і їжаків є се життя під охороною панцирних кораблів і штиків і тільки найсумнійше звиродіннє людської духовости може таке животіннє вважати ще за щось високе й етичне. Як глибоко, як бездонно глибоко впав німецький духовий від часів Канта й Шіллера!

Коли істнування, правна сфера й співправління нації раз уже буде загально-людським правовим устроєм запевнене, аж тоді доперва будемо ми мати свободу справдішньої культурної роботи, аж тоді доперва буде скарбниця Йореса вживати ся всіми й усіми збогачувати ся, міжтим коли тепер подавляючі маси народа є виключені зпоміж неї, як самі тільки „комірники нації“ (Отто Бауер). Зрозуміймо-ж тільки, чого хоче соціяльна демократія. „Їй розходить ся не тільки о розвиток нації, але о розвиток цілого народа в націю“¹⁾ І тому називав вона себе в обох напрямках, в зовнішнім і внутрішнім істнуванню нації, з повним правом **освободительскою народів!**

Зорієнтовані осередним світлом отсих провідних засад, знайдемо ми легко вихід з багатьох спірних питань, в яких ми тепер застрягли.

Ми можемо тепер признати легко й без занепокоєння релятивність національної спільности. Націоналіст бачить очевидно також, що заводи й класи мають спільні інтереси, що наукові й артистичні напрямки, секти й церковні організації втворюють між одною людиною і другою спільности, від яких він не може відсунути ся. А проте не хоче він свого факту признати в області політичної практики. Для нього абсолютно є тільки одна спільність, а власне національна. Кождий нечлен нації вважаєть ся тим просто чужинцем, просто ворогом, з яким входити в тривалий союз є неморально, що більше, є національною головою зрадою. І з другої сторони означає для нього само тільки підчеркнення, що серед членів одної й тої самої нації існують духові і соціяльні противенства та що вони наслідком свого мусять проявляти ся на зверх, так само тяжкий злочин, як розірвання нації. Також в отім є

¹⁾ Отто Бауер „Національне питання і соціяльна демократія“, сторона 160.

він консеквентний. бо ся абсолютність спільности випливає з її суверенности.

А проте в вона тепер тільки штучно зложеною фікцією. Учені й артисти цілого світа творять уже від давна одну одинаку міжнародну республіку духів, хоча кождий з них з окрема має тим більшу вартість, чим виразнійше витиснене на ній знамя його національної культури; і тільки упривілейовані цехові майстри, яких наділила диплом не їх власна вмільсть, тільки державна ласка, відкидають сю республіку. Усі стани, заводи й класи є таке само міжнародними спільностями, а провадити викази числа міжнародних зїздів і нарад стає чимраз важне. До сього приходить ще, як правні наслідки сих фактичних спільностей, множество міжнародних урядів і заведень, заложених самими таки державами, уряджень понаддержавної адміністрації.¹⁾ Міжнародні конференції творять і розширюють міжнародне приватне, карне й процесове право і т. д.

Ціла густа сіть понаддержавних спільностей вирівнує й сполучає те, що державні і мовні границі хотять розлучити. З точки погляду суверенности не дасть ся консеквентно цілком подумати, щоби всі ці спільности мали якунебудь фактичну й правну підставу! Бо-ж державна суверенність як теж і національна абсолютність повинні-би властво придержувати ся своїй „заборони злуки товариств“ і з огляду на заграницю. А проте всі ці органічні спільности й спільні організації існують, формують певно дев'ять десятиям модерного життя, являють ся найспільнішими фактами світа.

Одначе сим фактам недостає ще тепер рівновартного правного вираження. Воно появило-би ся аж тоді, коли-би ці організації не стояли під зверхного властю від окремих поодиноких держав, тільки станули під управою та юрисдикцією одної висшої загальної спільности. Ані таких інстанцій, ані самої висшої загальної спільности до тепер іще нема!

Сей факт навчає нас, що існуючий тепер державний лад не є вже більше в силі розв'язати поставлену собі проблему сотворення правної організації поміж живучими тепер людьми! Ріжнотісні плями красок на політичній мапі дають вже від давна невірну картину світа, картину най-

¹⁾ За приклад нехай послужить „Міжнародний уряд праці“ в Базелі, заснований з одної сторони Міжнародним товариством для законної охорони робітників, а з другої — європейськими державами. Він устроює періодично міжнародні конференції в справі охорони робітників. Вислідом його праці є міжнародна заборона жіночої нічної праці.

примітивнішого, механічного, місцевого відмежування, яка никривлює кольорову й буйну дійсність життя!

Правда, існуючі держави намагають ся відповісти вимогам отсих нових, переливаючих ся через їх границі, форм існування, а власне в той спосіб, що закрлючують безчисленні умови та хотять піддержати їх всякими варварськими средствами, взаїмністю й реторзією, але можуть піддержати їх все-ж таки тільки в дуже недостатчній мірі. Свідомо сотворений і творчий міжнародний правний устрій мав-би просто признати міжнародні правні добра як такі та хоронити їх проти відмінної волі опираючих ся держав.

Що тут наведено про держави, те саме відносить ся теж і до націй. Ціла надбудова таких самих і спільних інтересів та заведень, яка піднімаєть ся понад націями, вистворює, щоб означити се одним садиноким виразом, західно-европейську економічну й культурну спільність та становить фактичний субстрат інтернаціоналу! Отся спільність, сума, всіх містячих ся у ній спільностей, ставить межі національній спільности, яка не є вже більше спільністю виключною, тільки лиш одною зпоміж многих, одною поруч других. Ніхто не має вже більше можности бути тільки — Німцем, тільки — Французом кождий чоловік може без нараження на ганьбу дозволити собі, бути також і фізиком, також і великим торговцем, також і пролетаром і т. д., але перш усього також і людиною, просто людиною й горожанином культурного світа. І так причисляє себе кождий що до своїх загально-людських, економічних і солідарних інтересів до інтернаціоналу, а що до своїх національних інтересів до нації. Обоє вони, як нація, так теж і інтернаціонал, є отже релятивними, а не абсолютними спільностями, а проблема організації світа полягає тепер в тім, щоби відмежити компетенції інтернаціоналу від нації.

За наших днів стоїть справа ось як: Світ розсипаєть ся у своїх вязаннях; земля пошматована на ворожі, відбарикадовані від себе країни, людськість роздерта на озброєні товпи людей, що загрожують себе заїмно мордом, міжнародним правним станом є анархія! В дійсности одначе краї та народи повязані зі собою тепер тісніше, як коли небудь, та тужать до загального миро чі його запорукки через загально-людський правний устрій! Отся суперечність кличе до неба. Розходить ся тут не о менше й не о більше, як нову організацію світа. Новий універзал хоче повстати!

І два чинники є покликані до того, щоби його сотворити. Нації мають бути тими стовпами, на яких він опереть ся; але пролетаріят цілого світа є наслідком еконо-

мічних і духових умов свого існування покликаний до того, щоби перевести сю ідею в життя своєю невпинною боротьбою, причім приходить йому на поміч цінна робота прихильників мира. І що до сього не може заходити ніякий сумнів: Кляса, яка одержала се післанництво від історії, яка мусить перемінити мрію найбільших духів у дійсність, повернути людському роду назад його єдність та засновати на землі царство пртва й мира, ся кляса носить на своїм чолі найвище історичне посвячення.

І вона здобуде собі ту високу заслугу, що виратує й підніме з низин bestialьства національну думку назад до хрустально-чистої гуманітарности, вона піднесе націю з пропасти звироднілої філософії хижих звірат до вершин правної ідеї.

* * *

Коли ми повернемо в великої світової арени, на якій виступають національні держави, назад дому і пригадуємо ся нашою много національною державою Австрію, то поражає нас відразу факт, що вона взагалі існує. В пору творення національних держав в Середній Європі, в літах 1848 до 1870, було право до існування Австрії як многонаціональної держави в пануючій свідомості сучасників фактично заперечене, воно знов-же оспорується тепер, коли такий самий процес відбувається на полудневім Сході Європи. Націоналізм, як що тільки він поступає консеквентно, не може вести себе інакше, він мусить заперечувати право многонаціональної держави до існування та, оскільки лиш виступає отверто, будувати свою політику на її зруйнування. 1) Усі всенаціональні рухи, великонімці й всенімці, випехноляки, 2) великосерби, великорумуни, всі відміни ірредентистів мають перед обличчям пануючої ідеології все слушність за собою. Коли-би націоналізм навіть і відступив теоретично від сеї консеквенції або коли-би він, в першім випадку своєю неясністю й замішанням, а в другім половинністю й нещирістю своєї політики, всеж-таки те саме в практиці, а власне винищення й розстрій держави народів, її пожалування гідний упадок після безконечно-го нужденного животіння. Адаже-ж не є нам незнана ся

1) Клясичний приклад сього: найновіший соромний, просто без історичної аналогії ганебний напад Італії на свою понад трицятлітню союзницю, Австрію.

Прим. ред.

2) Панславістів зачисляють ся тут неслухно, бо нема одної славянської нації. (Шановний автор не добачує, що т. зв. панславізм є в сути річі замаскованим пруссизмом, який всі інші славянські нації вважає тільки за ріки, які мають відляти ся в російське море).

Прим. ред.

відражаючість, паскудність, нужденність тих національних партій, які не згажують ся признавати ся ні до держави ні до нації, а руйнують рівночасно як державу так і націю, які виставляють себе раз перед державою за патріотів, а другий раз нацією одночасно за радикальних противників держави, від першої приймають ордери, а рівночасно від другої лаврові вінки.

Коли яка многонаціональна держава попадеться під провід або принайменше під духовий вплив націоналістичних партій, то вони переносять анархію й варварство, які тільки час від часу проривають ся в міжнароднім праві, в область щоденної адміністрації. І швидко теж досягають плоди.

Правда — нації в нутрі якоїсь держави знаходять ся в тім прикрім положенню, що одна державна власть не може бути просто знярядом влади для всіх них одночасно. Тому-то й полягає зміст усіх тих боротьб на тім, щоби захопити в свої руки якусь частину сеї влади, чи-то через відібрання її в просторі, чи-то через виділення її по функціям, отже чи яку провінцію, чи якесь міністерство, намісництво або тільки навіть якусь посаду карцелярійного помічника. Предмети національних здобутків редукують ся таким способом серед певних обставин до найсмішніших дрібничок, боротьба хитається тому сюди й туди поміж найвищою визвольною боротьбою й найнижшою нагінкою за посадами, поміж державною зрадою й візантинізмом, поміж отвертим бунтом і потайним повзанням на взаводи.

Ще гірше представляється ся справа, від того що тут боротьба видвигає цілком иньші средства як там. Боротьба поміж державами при помочи смертоносної зброї — се коротке змагання, перемога й програма, обі вони можуть мати визвольний та запліднюючий вплив. Отсі средства боротьби для позитивної перемоги в державі народів недопустимі, і національні партії є обмежені на те, щоби вимушувати одна на другий концесії дорогою ставлення собі перепон.

Переїдім арсенал зброї, яка знаходить ся у нас в ужиткованню від п'ятидесять літ: абстиненція, резистенція, бойкот, обструкція! Отже є злчасною прикметою сього спору, що його можна провадити тільки дорогою взаємного спинювання культури, дорогою спільного спинювання державного життя.

Він не визволяє, він тільки винищує. А найбільше розпучливе в нім се те, що він не може сам із себе дійти до якого-небудь кінця! Не щоби через злу волю або лиху долю, але через свою власну істоту.

Якраз ся обставина заслугує на особливу увагу.

Кожний правний спір як теж і кожда воєнна боротьба має своє закінчення. Всякий правний спір провадить до вироку й сей витворює *res indicata* (справу порішену,¹⁾ кожний оружний бій кінчить ся задачею побідженого. Зпоміж сих обох розв'язок ні одна не має в правила примінення в боротьбі національностей у нутрі держави. Рішення на полі битви є для неї недоступне; а знова проти правного розграничення ставить ся націоналізм опором, бо-ж він по своїй суті є ніщо більше, як тільки-й виключно політикою сили! Національна партія, якої одинокою рачією істновання є боротьба о владу, не може заперечити свого власного істновання та захотіти міжнародного правного устрою, бо-ж сей мусів-би зробити її цілком злишньою. Коли-б отже кожний член партії був як людина так благородним і так розумним, що бажав-би мира, і так розважним, що заключив-би в якійсь дискретній комісії мир, то як тільки він поверне назад до своєї політичної функції та отворить уста, він мусить зараз-же виречи ся цой-го заключеного мира. Ми вже десять разів переконали се про те, що всякі з трудом склеєні угоди — се півничні рослини, які вянуть, ся тільки покласти їх на сонце.

Хто хоче довше ще піддавати себе самообманови? Треба сей факт зрозу́міти в його цілковитій консеквентности, в цілій жорстокості невимовної логіки, треба його все на-ново голосно проголошувати. Много-національна держава не може бути державою національних партій, як що вона не хоче просто приспішити свого розгляду.

Та тут ось виринає грізна суперечність: Теперішня держава може бути тільки міщанською — а націоналізм є тепер ідеологією міщанства. Коли-ж вона може бути тільки міщанською а знов-же не може рівночасно бути міщансько-національною — тоді вона власне й не має змоги існувати.

А проте вона всеж-таки існує! — Мимо тріюмфального походу націоналізму живуть собі Швайцарія й Бельгія²⁾ спокійно дальше, а Австрія перебула-ж дотепер щасливо найвищі перипетії націоналістичного духа!

¹⁾ Дотично теж римського процесового права звучить: „*Res indicata ius facit inter partes*“ (Справа порішена витворює правний стан поміж обома процесовими сторонами). Прим. ред.

²⁾ Мова тут про внутрішні відносини Бельгії, яка стала жертвою історичної трагедії не наслідком націоналістичних тенденцій з внутрі або зовні, тільки наслідком свого географічного положення. Пр. ред.

Пояснення цього факту заключається вже в першій частині наших висновків. Модерний світ в тепер в рівній мірі інтернаціональним як національним, що більше, він стає фактично з кожним днем тим більше інтернаціональним, чим більше він робить ся модерним. І мимо всякої, в даній хвилі противоричної повірності, в поневолені класи, також у своєму способі думання інтернаціональні, а сей їх спосіб думання змінюється разом і зростом їх класової свідомости.

Тільки той, хто зрозумів релятивність національної спільности, зрозуміє, чому такі держави як Австрія можуть тоді, коли в свідомости переважає національна сторона, опинити ся над берегом пропасти, а навпаки тоді, коли візьме верх сторона інтернаціональна, виступати несподівано в повній забезпеченій сили. Тільки той зрозуміє яким способом Австрія вважається раз за так здорову й сильну що могла-би притягнути й прийняти в себе народи на півдні Сходу, а другий раз зараз-же потім знаходить ся повільно в небезпеці, що її здобуде й поділить поміж себе коаліція маленьких сусідів.

І се не в тільки двоякого рода повірність, се в справдішня альтернатива, перед якою сю державу поставила історія! Ліпше кажучи: перед якою вона її тепер правдоподібно ще ставить, як що тільки на свободу вибору вже не запізно.

Ціле питання полягає в отсїм, чи ті, що в відвічальні за долю держави, будуть мати на стільки сили й відваги, щоби заявити ся отверто, з ясною ціллю, без викрутків і без концесій за інтернаціональність, за сим одиноким даним життєвим принципом многонаціональної держави та після нього й ділати з залізною консеквентністю. Заявити ся за інтернаціональність, се значить — заявити ся за міжнародним правним устроєм на основі національної автономії та закінчити національні боротьби о владу розумним ореченням національного права. Національні партії не згодять ся на компроміс національного права без обов'язуючого судейського оречення когось третього й без нього ціла справа пропала-би. Сього третього можна випроводити на арену діяльності тільки тоді, коли збереть ся всі інтернаціональні чинники краю. Після всього вище наведеного належить туди перш усього пролетаріят, одначе — річ певна — не тільки він сам; якраз наймодерніші групи буржуазії, промисловці й аграрії, стоять найближше до думки національного мира, найдалше від неї стоїть дрібне міщанство та з самої вже традиції партикулярна велика земельна власність отже верстви, яким державна власть записала себе тепер з душою й тілом.

Опісля-же треба поставити національні партії перед енергичне або-або. Завдяки релятивності національного моменту є вони рівночасно в такій самій мірі й буржуазними партіями з економічними й соціальними потребами як підприємці супроти робітників, як аграрії супроти промислової верстви, а як такі є вони поміж собою вже тепер в суті річи влучені не вважаючи на всякі мовні й національні противенства. Як-жеж-би тепер розбудити сю дрімаючу інтернаціональність та підняти її понад поріг свідомості? Безоглядна заява державної влади, що вона, що-би там не наступило, буде переговорювати тільки з інтернаціональними класовими групами, безвідкличне засудження самих тільки національних партій на парламентарну безсилність, навіть коли-би мусіло ся через те стягнути небезпеку конфліктів, проголошення всіх тих, що противлять ся національному правному устроєви, такими, якими вони справді й є, себ-то ворогами й грабарами сеї держави, все те мусить в протягу короткого часу потянути з konieczністю за собою нову орієнтацію міщанської публичної opinii.

Все те одначе буде мати свій вплив, розуміть ся само в собою, тільки під сею передумовою, що державна власть візьметь ся поважно за справу національної автономії та схоче її перевести при помочи всіх тих жертв, яких ся справді від неї домагаєть ся. Тоді одначе мусить вона уложити теж і зовсім инші проекти, як ті, що їх щойно недавно оповіщено¹⁾. Вони є вразковим прикладом взаємної нещирости, всесторонньої половинчости й не так то трудно вказати, що вони умисно оминають пластиву проблему.

Після висказу Майнеке ядро національної проблеми — се „особовість нації“, її змагання до сього, аби бути введеною до держави, як окрема індивідуальність. В усіх дотеперішних проєктах не виступають ні Німці, ні Чехи як нація — навіть саме се слово оминаєть ся здалека та говорить ся тільки про „мови“. Націю виставляєть ся тут не як самодіяльний правний підмет, тільки як предмет державної опіки, та й то ще не в її зорганізованій цілості, тільки як невисказаного виразно вживача різних заведень. В такий спосіб закладаєть ся хиба якийсь дим сиріт для безпомічних дітей, в такий спосіб не заспокоюєть ся нації.

Так існують ціс. кор. університети для Чехів, для Німців, так існують академії штук для Чехів і Німців, так відаєть ся уряди й інституції, які остають ся й на далі цісарськими, в службу Чехів або Німців в той

¹⁾ Мова тут про проєкт німецько-чеської угоди.

спосіб, що приписуєть ся їм якусь означену урядову мову. Яке свідоме легковаження! Народи, які неначе шукають свого власного говподарства, дістають в присвяті начиння в яких кормить ся їх для відчипного як яких жебраків з під монастиря, а потім ще питають їх здивовано: „Ви-ж маєте що їсти, чого-ж властиво ще хочете?“

Признають ся дорогою прикитки й все з застерженням відкликання посади, місця при почті, при намісництві, а навіть і міністеріяльні теки! Одначе ніщо з того не стає власністю нації, якою вона могла-би свовідно диспонувати, все те — лише „концесія“ до певного часу, хвилиний „стан посідання“, який може бути завтра самовільно відібраний.

А національним партіям се в сам рав на руку: Се приневолює їх держати постійно на поготівлю бовву дружины для оборони стану посідання. Якраз отся непевність стану посідання — се для них справдішний рай, бо се розкриває можливість щоденних пересунень стану посідання, здобутків та втрат, а одно й друге — сеж знамениті нагоди до політичного геройства. І кожда нація має свої дві групи героїв, зпоміж яких одна грає на звижку, друга на знижку, а обі спекулюють своїми методами на національні лаври.

А так само вигідним є такий стан і для бюрократії, яка все ніби-то дає, а властиво не дає на стало нічого, яка таким способом піддержує дитячу фікцію одної цілком одноцільної австрійської бюрократії, обманюючи так і себе й корону, а в дійсности є властиво розбита на національні воюючі зі собою табори або ліпше кажучи, гніда інтригантів.

Дійсна правда така, що всі, не маючи ні охоти ні здібности продовжати розвязку проблеми, заключили мовчки зі собою компроміс на тимчасову анархію аж до часу, доки якийсь випадок або якесь замішання в заграничних справах не розітне того вузла на двох.

Отсе є тайний устрій наших публичних справ, а державні мужі, які про се знають, одначе замовчують та правлять дальше державою на таких основах, заслугують на шовковий шнурок.

Державна власть не обійдеть ся без конечности потягнути межу поміж національними й інтернаціональними компетенціями та віддати великодушно національні компетенції націям, уконституюваним у правно-державні особовости, а компетенціями інтернаціональними управляти енер-

гітчно й одноцільно з державною радою сама. Коли вона сама собі відмаляє силу до сього, то самаж вона заперечує право істновання многонаціональної держави, коли вона не може знайти на те часу, то дає сусідам час до переведення иньшого рода розвязки. Треба тепер перейти через Рубікон, бо інакше треба буде пізнійше переходити через Галіс.

Як часто ще маємо ми по роках 1890, 1897, 1901 і 1914 робити досвід, що дотеперішня дорога — непроходима, що дотеперішня метода — фальшива? Як часто ще мусимо ми випробовувати, що навіть і тоді, коли на такій основі виторговано (хитро—мудро) від національних партій щасливо якийсь компроміс та звезено сніпок до сто-доли, і тоді вибухав за якийсь час анархія з подвійною силою?

Чи-ж не відмінювали ми від часів Таафого ¹⁾ всі можливі формулки одно — дво — і мішаної язичності урядників та урядів ²⁾, непаче той свіжо впечений гімназист, що все наново бубнить з гори на долину всі шість латинських відмінків? І ми все ще таки не знаємо, що всі ті можливі випадки не дають ні націям ані навіть поодиноким членам нації ніякого суб'єктивного права ні ніякої національної запоруки, а отже минають ся з ціллю? А ми все ще відміняємо правила урядової мови в той час, коли самі нації хотять стати органічними членами держави? Через цілі десятиліття доїть правительство козла, а нації підставляють решето, от процес, який цілком природно кінчаєть ся все наново взаїмним розчарованнем і лайкою.

А з одного великого прикладу з 1905 року ³⁾ не вчимо ся нічого! Ми не хочемо зрозуміти сього, що з того розпучливого положення може нас випровадити тільки одно, а власне широко закробна, конституційна робота!

¹⁾ Граф Едвард Таафе, одиоліток і приятель цісаря Фрица Йосифа I, стояв на чолі кабінету два рази: 1868—1870, а потім 1879—1893. В своїй програмовій промові 1779 року проголосив він як свою ціль — погодження національностей, і стремів до сеї ціли дорогою численних язикових розпорядків, опираючи ся притім на клерикальних Німцях, Чехах, Поляках і Словінцях. Віднімченє чеських та словінських країв — се головню його заслуга. Інші німецькі партії поборювали його завзято. Прим. ред.

²⁾ Гляди про се мою брошуру: „Питанне урядової мови й соціяльна демократія“.

³⁾ Мова тут про переведенне виборчої реформи до австрійської державної ради на основах загального, рівного, безпосереднього й тайного права голосовання, причім узядено (що правда в дуже недостатчній мірі) національні потреби населення. Прим. ред.

Величезна конституційна праця над сотворенням національної автономії мусить бути нарешті вже зроблена! По перше справи вже до неї дозріли й мільйони кличуть за розвязкою. По друге став протяг часу, якого нам уділяє ще історія, застрачаючо коротким. І мене кормить висловити тут вдруге ту острогоу, якою я закінчив передмову до мови праці „Боротьба націй“: Тепер йде о те, аби ділати, бо інакше будуть завтра иньші кидати жереб над нашими шатами!

РОБІТНИЧЕ СЛОВО

»Робітничє Слово« є видаване робітниками в ціли ширеня просвіти і правдивої, без жадних буржуазних закрасок, соціалістичної науки.

»Робітничє Слово« від початку свого істнованя стоїть твердо в обороні робітництва і ані раз не сходило з своєї соціалістично-інтернаціональної позиції.

»Робітничє Слово« виступає проти всяких дурисвітів і ворогів робітництва без огляду хто они такі.

Робітничє Слово містить різні корисні і цікаві статі, після найновіших напрямків соціалістичної науки, про політику, про справи робітничі і хліборобські, подає статі наукові, поучаючі, оповідання, поезії, новини з Америки, старого краю та з цілого світа. Всьо писане в **»Робітничім Слові«** дуже зрозуміло і приступно для кожного. **»Робітничє Слово«** виходить тижнево, що суботи.

Предплата на »Робітничє Слово« виносить: на цілий рік \$1.50, на пів року 80 центів. **За границею:** на рік \$1.75; на пів року 90 центів. **Предплату** належить слати на слідуячу адресу:

ROBITNYCHE SLOVO

BOX 64

TORONTO, CANADA.

Оказове число висилаємо кождому даром.

Чи Чули Ви?

Чи чули ви, люди добрі, що то за признаки,
Що приходять в гості до вас якісь

»Гайдамаки«?

Та не тії »Гайдамаки«, що по лісі ходять.

Але тії »Гайдамаки«, що правду говорять.

Та не тії Гайдамаки, що бють і рубають,

Але тії »Гайдамаки«, що за бідних дбають.

ГАЙДАМАКИ

поступова робітнича часопись, орган Української Поступово-Робітничої Організації в Америці.

ВИХОДИТЬ КОЖДОГО ТИЖНЯ

Кождий робітник і кожда робітниця повинні передплачувати часопись »ГАЙДАМАКИ«, коли хочуть бороти ся о поліпшене своєї тяжкої долі.

Предплата виносить: в Злучених Державах \$1.50 на рік, 75 центів на пів року. ▽

За границею \$1.75 на рік, на пів року 85 цен.

АДРЕСА:

»НАУДАМАКА«

515 So. Broad Str.Trenton, N. J.

**КОЖДИЙ РОБІТНИК ПОВИНЕН ЧИТАТИ
ЩО ДНЯ КРІМ ДРУГИХ ГАЗЕТ,
СВОЮ РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ**

„РОБІТНИК”

Предплата:

В Злучених Державах і Канаді

На рік	\$4.00
На 1½ року	\$2.25
На 3 місяці	\$1.50

В місті Клівленд

На рік	\$6.50
На 1½ року	\$3.75
На 3 місяці	\$2.50

**Ціна поодинокого числа в Клівленд і в
інших містах Злучених Держав
та Канади 2 центи.**

„ROBITNYK”

2335 W. 11-th Street Cleveland, Ohio

УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИКИ
ЧИТАЙТЕ

„Робочий Народ“

ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ СО-
ЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАР.
ТІ В КАНАДІ.

ВИХОДИТЬ ДВА РАЗИ В ТИЖДЕНЬ
Річна передплата \$2.50

Адрес:

„Robotchyj Narod“
BOX 3658
Winnipeg Man. Can.